

A NŐI KALAP TÖNKREMEGY HA SÁRBA TAPOSSÁK¹

Lakásviszonyok

A harmincas években a hatóságok nem rendelkeztek a lakások felett. Ha valaki házat épített, azzal szabadon rendelkezett. Így kiadó lakás volt bőven.

A tanyán épült házak túlnyomó többsége akkoriban még szoba, konyha, kamrából állt. A házakat úgy építették, hogy a ház eleje dél felé nézett, a szoba ablakai pedig így az egyik délnek, a végén lévő két ablak pedig nyugatnak. A Kunsággal összehasonlítva nálunk a ház végső ablakai mindig párosan voltak, akármilyen kicsik is voltak azok. A házak nyeregtetősek voltak, nagyobb részt náddal fedve. A szellős nádas padlásokon jó helye volt az oldalszalonnának, amely az egyik fő táplálék volt. A városban a nyeregtetős házaknál már két szoba volt a konyha mellett jobbról-balról, és a kisszoba mellett volt a kamra. A tanyán gazdálkodók igyekeztek a városon is házat építeni, illetve vásárolni, ahová öregségük idején beköltöztek.

A tanyai házaknál, ahol már két szoba építésére telt, a nagyszobát úgynevezett tiszta szobának tekintették, ott volt a menyecske bútora, mert a napi hálásra a nagyszülőktől örökölt bútort használták. A tiszta szobán sokat gúnyolódnak egyes újságírók, írják és mondják, oda csak a jegyző úr meg a pap mehetett be, még a sógor sem. Pedig nagyon egyszerű ez a dolog. Azt a szobát, amit laknak, naponta takarítani kell. A mezőgazdasággal foglalkozó gazdasszonynak elég volt naponta takarítani azt az egy szobát is, amiben laktak. Azonkívül a köves konyhát naponta felmosni, mert behordták oda a sarat, hetente pedig egyszer felmázolni a lakószobát, mert akkoriban sok volt a mázlós, vagyis a földes szoba. A tiszta szobát - amely sok esetben ugyancsak földes volt - akkor takarította ki, amikor vendéget várt.

Ami a tisztálkodást illeti, bizony e tekintetben bőven voltak hiányosságok. Ahol vízvezeték nincs, ott a fürdőszoba illuzórikus. A módosabb polgároknak volt ugyan fürdőszobájuk, de a fürdőkádba artézi vizet kellett hordani a kútról, mert az ásott kutak vize tisztálkodásra alkalmatlan, kemény víz volt. Akiknek háztartási alkalmazottjuk volt, azok fürödtek fürdőkádban, de nem egyszer hallottam az artézi kútnál, hogy szerencsére hideg van, nem fürödnek az urak, mondták a háztartási alkalmazottak. A vizet felmelegíteni, a fürdőszobát befűteni nem volt olcsó multság.

A harmincas évek közepe táján néhány sugárúton vezettek vizet az ottani lakásokba, így a Borsóhalmi, a mai Ady Endre úton is, ahol a polgármester lakott. A Lehel Szálló padlásterében volt a víztartály, de a város nagy részének ebből nem juthatott víz. Az ezidőtájt

---

¹ Részletek a szerző önéletrajzából

épített házakba már fürdőszobát is terveztek. Az egyik tanyai gazdasszony is építtetett fürdőszobát a városon épült házába, és büszkén mondogatta, hogy egyik rokonának először azt mutatta meg. Tehát népünkben megvolt a vágy a kulturáltabb életre. A negyvenes évek elején a tanyai lakásokat is kezdték bővíteni. A nyeregtetős épülethez hozzátoldtak egy konyhát meg egy kamrát, így a régi konyhából előszoba, a régi kamrából kisháló, azaz lakószoba lett. A korábbi lakószobából kidobták a kemencét, és a mázlós földes szobát kipadolták. Ezt azután tiszta szobának használták. A kemencét a lakószobában építették újjá, ami nagyon gazdaságos volt, mert a mezőgazdaságban annyi melléktermék keletkezik, hogy azzal egyszerűen lehetett fűteni. Nem a szabadban égett el a napraforgó szár, a kukorica szár, drága gázolajjal leöntve, hanem a kemencében. A gazdának akkor tüzelőgondja nem volt. A kemence száját, ahol a füst kijárt, tehát befüstölte azt, korábban mázlós agyagos péppel be kellett mázolni, amely csíkos sem lehetett. Mielőtt a lányt megkérték, a vőlegény rokonsága háztűznézni ment a lányos házhoz, ahol legelőször a kemence száját nézték meg.

A tanyán havat is olvasztottak, vagy összegyűjtötték az esővizet, és abban mostak vagy mosakodtak. Ha a tanya közelében kanális vagy folyó volt, akkor annak vizét használták mosásra, mert általában a tanyai kutak vize is kemény volt. A jász ember inkább mosakodott mint fürdött, vagy elment a fürdőbe.

A Fecske-féle malomnak nagyon szép fürdője volt. Diákkorunkban tanáraink oda vittek el fürödni, a belépődíj a legolcsóbb mozijegy árának felelt meg. Volt egy kerek, legalább 7-8 méter átmérőjű melegvízes medence, azon kívül voltak kisebb medencék hidegvízzel. Ezt a szép fürdőt később lebontották, és egy kisebb jellegtelen fürdőt és mozit építettek helyette.

Ruházkodás

A gazdák vasárnap feltétlenül fekete ruhát vettek fel fehér inggel. Télen csizmát, nyáron pantallót viseltek. Mellényt is viseltek még nyáron is. Ha melegük volt, amikor templomba mentek, levetették kabátjukat és a mellényből kivilágzott szép fehér ingjük. Jászberényben és a tanyavilágban a harmincas években már nem viseltek sok szoknyából álló bős szoknyákat az asszonyok, fejükre viszont kendőt kötöttek. Télen kosztümük felett nagykendőt viseltek. Ez alá dugták a kosarakat, melyben néha napos csibék voltak, amiket januárban árultak a piacon.

A férfiak télikabátja általában rövid volt. Ugyanis télen csizmát húztak és a hosszú kabát szétdörzsölte volna a csizmaszárra felszedett sarat.

A lányok szigorúan a divat szerint öltözködtek, a népviseletet már letették. A munkaruha nyáron a férfiaknál ún. cejgből (cérnából szőtt anyag) készült.

Az iparosok, értelmiségiek már vegyesen öltöztek, az időjárásnak megfelelően.

Munkaadók és munkavállalók viszonya

A gazdák, ha nagycsaládosak voltak is, tartottak férfi és női alkalmazottakat. A férfi cselédet béresnek vagy kocsisnak (az ökörhajtó volt a béres, a lóhajtó a kocsis), a nőit szolgálónak hívták. A városi polgároknál a női háztartási alkalmazottat nem szolgálónak, hanem "lánynak" nevezték, akinek persze külön szobája volt, vagy éjjelre hazajárt a szülői házhoz. Itt kell megjegyezni, hogy a fűszerkereskedő alkalmazottját nem béresnek, hanem segéd úrnak hívták, miért? - Mert főnöke polgári életformát élt. A női alkalmazott a tanyán tekintettel arra, hogy csak egy szobát fűtöttek, a gazdával és annak gyermekeivel egy szobában aludt. (A kuckóban). A béres az istállóban aludt, de sok esetben a gazda fia is. Emiatt aztán kapták a kritikát a kuláküldözés alatt a kommunistáktól. Magam sem helyeseltém ezt, de akkor ez volt a bevett szokás. Azok a gazdák akik a városon laktak, tanyásbérest fogadtak, ebben az esetben a tanyán egy szobát maguknak tartottak fenn, a konyha melletti másik szobát pedig a béres lakta családjával. A tanyásbéres állandó munkát végzett a termelésben, és mivel önmaga kosztolta magát, dupla bért és egyéb járandóságokat kapott. (Disznó, baromfi esetleg tehéntartás.) Szemben a lakótanyással, aki azért hogy a tanyában lakhatott, néhány növendék jószágának télen a gondját viselte, azokat a kész takarmányból etette és almozott a szalmából, ezért bért nem kapott. Ezeket a növendékjószágokat nyáron legelőre hajtották és pedig Méntelekre, amely bizony nagyon messze volt Jászberénytől. Az ökröket Besenyszőgre hajtották, mert azoknak a gabona behordására kéznél kellett lenniük.

Udvarlás, fiúk-lányok viszonya

A gazdáknál kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap voltak a legényesték. Ez ésszerű is volt, mert a mezőgazdasági munkát végző lányoknak a legény méltó fogadására napi munka után rendbe kellett magukat hozniuk, s ezt mindennap nem tehették. Máskor látástól-vakulásig dolgoztak. Ha más napon ment a legény, kiakasztották a veres- vagy fokhagyma koszorút, s ezzel adták tudtára az illetet nem tudó legénynek, hogy máskor ne jöjjön ilyen napon.

A legényestéken a legények az illem szerint este 8-ig gyülekezhettek a lányos háznál. Ott beszélgettek, viccelődtek... A beszélgetést általában az időjárással kezdték, ami érthető is volt, mert a mezőgazdasági termelésnél az idő az úr. A keresztapám mindig utolsónak ment és maga után be is riglizte az ajtót. 8 után megkezdtek az elmenést. Aki először jött, annak illett a távozást megkezdenie. Távozáskor a konyhán vagy az előszobában beszélgetett vele a leány egy kis ideig. Így mindenkivel tudott a lány négy szemközt beszélni. Amikor az első

eltávozott, ment ki a következő legény. Ha valamelyik sokáig maradt, a következő megrúgta az ajtót. A lány mindig kint maradt, nem ment vissza a szobába a legények távozása után. Kint várta meg a következőt. Így a keresztapám jól járt, mert rá már senki nem rúgta az ajtót, el is vette feleségül a keresztanyámat.

Mert meg kell jegyeznem, hogy a lányok egyébként nagyon szégyenlősek voltak, erre kötelezte őket a hagyomány. Két esetet írok itt le. Egyik alkalommal a tanyánkra jött egy távolabbi gazda a vetőgépet. Éppen nálunk tartózkodott egy másik irányban lévő tanyából az a gazdalan, akinek ez a legény udvarolt. Amikor a lány megtudta ki van nálunk, nem volt hajlandó a huncut cselédlányunk csalogató szavára sem kimozdulni addig, amíg az udvarlója el nem ment. A másik eset. Augusztus 15-én kocsival mentünk Jászberénybe a Nagyboldogasszony napi búcsúra. Még a tanyánkhoz közel voltunk, 16 km-re a várostól, amikor láttunk két lányt amint mezítláb, cipőjük a kezükben, gyalog mentek a sáros úton. Mondották, hogy ők is Jászberénybe mennek a búcsúra. Megkérdeztem anyámat, miért mennek gyalog, miért nem vonattal? Anyám azt válaszolta, hogy valószínűleg azért, mert udvarlójuk a vonaton megy. Megjegyzem, hogy falun a tanyai lányok, nyáron ha sár volt, cipőjüket kézben tartva, mezítláb mentek a búcsúra, amikor aztán megérkeztek a búcsú színhelyére, a vizes fűben megtörölték lábukat és felhúzták cipőjüket zokni nélkül. Ha már a búcsúnál tartok, le kell írnom, hogy a fiataloknak búcsúk alkalmával a legkedvesebb szórakozásuk volt a sergőzés. De nem ám a lócán vagy a lovakon ültek, hanem felálltak legalább hárman vagy négyen, persze a legényekkel vegyesen, az ülőkék támlájára egymást szorosan fogva sergőztek. Ilyen esetekben szabad volt egymáshoz érniük fényes nappal is mindenki szeme láttára.

Ezzel kapcsolatban hadd említsem meg, hogy gyermekkoromban tavasszal, húsvéti szünetben, amikor a tanyán tartózkodtam, láttam, hogy a szolgáló lányunk meg a béresünk estefelé minden nap egymást zavarászták a tanya körül. A béres minden áron el akarta venni a lánytól a zsebkendőt, az meg nem adta. Akkor még nem értettem, mi annak a magyarázata, hogy nem adja oda. Később, amikor serdülő korba léptem, és én is vágyódtam a másik nem után, akkor értettem meg, hogy kellett valami ürügy arra, hogy két fiatal egymáshoz érjen.

Ami a szexuális életet illeti, csak azt tudom mondani, hogy azzal csínján bántak. Akkoriban a lányoknak illett érintetlenül menni a házasságba. A gazdánál, az iparosoknál ez nem jelentett különösebb gondot. A katonaidő kitöltése után, de néha előbb is, megnősült a legény, akkor már kereső segédúr volt, a gazdának megélhetést biztosító földje volt, a napszámos meg úgyis kétkezi munkából élt. A gazdák a farsangon ismerkedtek, ősszel pedig inkább novemberben az új boron és új kenyéren esküdtek és lagziskodtak advent első vasárnapjáig. Akkor értek rá sütkérezni, sátozt csinálni az estebédhez. A tanyai szomszédasszonyok a lagzi előtt már egy héttel éjfélig is sütkéreztek, s ilyenkor kiváló alkalom volt megtárgyalni minden őket érintő problémát. A lagziba a rokonságon kívül a szomszédok mind hivatalosak voltak. A rokonsági köröket szigorúan betartották, vagyis az

abba a körbe tartozó rokonokat mind meg kellett hívni, ha egyet is meghívtak közülük. Az esküvőre a vőlegény anyja nem ment el, mert akkor nem lett volna aki a menyasszonyt a vőlegényes háznál illően fogadja.

A lagzi előtt kiadó volt, kb. egy héttel az esküvő előtt, melyet a menyasszonyos ház rendezett a menyasszonyék tanyáján, ill. házánál. Ide többségben a menyasszony rokonságát hívták meg. A vőlegényes háznál lévő lagziba viszont, mely az esküvő után volt, a vőlegény rokonsága volt többségben. Ez csak Jászberény határában volt így, a falvakban egyszerre volt a két lakodalom és éjfélkor a menyasszony elment a saját rokonságához a szülői házhoz és ott mulattak tovább.

Tekintettel arra, hogy külön szoba nem volt, ahol a házasságot elhálhatták volna, a padlásra mentek fel a fiatal házasok. A rossz nyelvek szerint a létrát is elvették, nehogy lemeneküljön a menyasszony.

Az iparosoknál is ilyen módon udvaroltak. Míg a középosztálybelieknél ilyen szokásról nem tudok. Annyit viszont tudok, hogy délelőtt 11 órakor volt az elegáns vizit és délután 6 óra előtt nem illett menni látogatóba. Értelmiségi pályán lévőknek nehezebb volt a helyzetük. A férfinak előbb el kellett végezni az iskolákat. Azután állást kellett szerezni, így azok 25-30 évesnél korábban nem nőülhettek. Ha pedig a lányok is főiskolát végeztek, azok is ugyanúgy jártak, mint a férfiak. A lányoknál itt is elvárták, hogy érintetlenül menjenek a házasságba, a férfiaknál nem. Ezt viccesen azzal indokolták, ha egy férfi kalapot a sárba taposnak, azt még helyre lehet hozni, de a női kalap tönkremegy, ha sárba tapossák.

Köri élet

Kezdem az idősebbekkel. A Bercsényi utcán volt az *Úri Kaszinó*, az épület ma is áll a Kaszinó utcával szemben. Ide elsősorban a városi polgárság vezető rétegei a lateinerek jártak. Akinek érettségije vagy ezzel egyenértékű iskolai végzettsége volt, felvételt nyerhetett, ha kérte. Az ún. birtokosabb, módosabb gazdák is jártak oda, akik a város vezetői között érezték jól magukat. Voltak közöttük tanítók is. Idejüket újságotolvasással, hazardjáték számba nem menő kártyázással töltötték, meg azután meghányták-vetették a világ folyását.

Este 7 órakor, nyáron 8 órakor megszólalt a Pálinkás kereszt melletti harang. És a többi harang is. A Pálinkás-kereszt ott állott, annak az útnak középvezetében, amely a Bundás-kút mellett vezet el a Bundás-kúttal szemben. Akkor közösen elimádkozták az Úrangyalát és mindenki hazament a családjához. Jellemző a polgári jelzőre való igényekre, hogy nem gazdakörnek vagy parasztkaszinónak hívták ezt a helyiséget, hanem *Polgári kaszinónak*. Amíg nagyapám a kaszinóban volt, sötétedés után a sötétben ültünk kb. 6 óráig a nagymamámmal, hogy spóroljunk a villannyal. A karácsonyi szünetben a tanyán is sötétben ültünk néhány órát a sötétedés után a kemence mellett és karácsonyi énekeket énekeltünk. Spóroltunk a petróleummal. A Földbirtokosság épületében volt a Polgári kaszinó, ott, ahol

most a kórház elfekvő épülete van. A sarkon volt a Hangya szövetkezet áruháza, azt követte a Tornyos féle gyógyszertár, s azután következett a Polgári kaszinó bejárata. Ide a módosabb gazdák jártak, akik a városon laktak, tanyás bérest tartottak s a városról jártak ki a tanyára. A nagyapám is idejárt. Délelőtt 9-10 órától délig és délután 5-6 óra körül gyűltek itt össze. Újságot olvastak, megbeszélték a gazdálkodással felmerült problémákat és természetesen kártyáztak, de nem hazardírozva.

Ezenkívül a kerületekben voltak az *olvasókörök*. 48-as kör Jászberényben nem volt, mint pl. Jászapátin. Az olvasókörökbe bárki járhatott. Kisebb gazdák, egyszerűbb emberek jártak ide. Az ún. kistisztviselők számára is volt olvasókör a Kossuth utcára vivő Nagykőhid végénél. A volt Jánvári gyógyszertárral szemben. A II. világháborúban e híd felrobbantása miatt az épület egy része összedőlt.

Az iparosok az Ipartestületbe jártak körü életet élni. Biliárdoztak, kártyáztak, megtárgyalták problémáikat. A fiatal iparosok számára pedig ott volt a Katolikus Legényegylet, melynek lelkésze a mindenkori gimnáziumi hittanár volt. A Zagyva parton ma is áll az épület, jelenleg táncház. Ott rendkívül mozgalmas élet zajlott. A fiataloknak önkormányzatuk volt, színdarabokat játszottak, vasárnap délutánonként a kistermeket teljesen megtöltötték. Társasjátékot játszottak, majd udvarolni mentek. Nyár folyamán a teraszon vasárnap esténként össztánc volt. Egyetemista korunkban mi is ide jártunk táncolni. Az ún. középosztálybeli lányok oda nem járhattak szüleik miatt.

Az iparosokkal szemben a parasztfjúság ügyét nagyon elhanyagolták. Úgy emlékszem, a 40-es évek elején alakították meg a KALOT-ot, a katolikus agárfjúsági mozgalmat. 1940-ben a Vigadóban rendezték meg az első országos gyűlésüket. 1943-tól magam is részt vettem a fiatalok oktatásában. A Kiss Ernő utcában a volt Gyermekvédő Liga volt helységében, ami most óvoda, kaptak helyet. Ott népi táncot is tanítottunk, és néhány vidéki előadást, bemutatót is tartottunk velük. Sajnos a II. világháború ennek is végét szakította.

A Tanítóképző

Klebelsberg Kunó a húszas években Jászberényben Tanítóképzőt építtetett. Ez bentlakásos volt, az ország egy részéből itt gyűltek össze jobbra olyan tanítók gyermekei is, akik ezzel a pályával meg voltak elégedve. A középfokú tanítóképző ötéves volt, ami azt jelentette, hogy amikor egy ifjú a 19. évet betöltötte, okleveles tanító lett, és nősülhetett, ha állást kapott.

Akkoriban a falusi tanyai tanítóknak igen nagy tekintélyük volt. Páratlan tisztelettel és szeretettel vették őket körül a tanyasiak. Ők viszont a kultúra fáklyavivői voltak és ami külön érdekük, hogy színdarabokat rendeztek a tanyák fiataljaival. Ezzel elérték azt, hogy a tanyai ember tehetsége kibontakozzon. Akkoriban nem volt tv, rádió is alig, így a tanyai ember

szomjúhozta a kultúrát. Jól jöttek a színdarabok, meg azután a fiataloknak ez is alkalmat nyújtott a gyakoribb találkozásokra. Mentek a próbákra, ott volt okuk egy kicsit közelebb kerülni egymáshoz.

Politikai élet

Jászberény kormánypárti volt. Nagypám ezt azzal indokolta, hogy a város háztartása nagy és sok lenne a pótagó, ha egy kormánypárti országgyűlési képviselő nem járna ki valamennyi pénzt a városnak. Vélekedése szerint csak a falusiak engedhették meg maguknak, hogy ellenzéki politikát folytassanak, mert ott nincs nagy közkiadások.

Elemista voltam, amikor gróf Apponyi Albert, mint a város országgyűlési képviselője, meglátogatta kerületét. Akkoriban az országgyűlési képviselők ritkán jelentek meg a kerületükben. Fogadásukra igen nagy céccót rendeztek, magyar ruhás lányok csokrot adtak át, a helység vezetősége üdvözölte őket. Fórumot nem tartottak, kérdést intézni, bírálatot mondani felettük nem lehetett.

Nagypám beszélt, hogy a 20-as évek közepén Apponyi választásakor még nagy kortesvilág volt. A város főtere keresztben el volt rekesztve. Egyik végén korteskedtek az Apponyi pártiak, a másikon pedig az Almási pártiak. Rigmus is volt bőven. Az egyik ritmus szerint Almási nem hozott annyi bort a választásra, mint Apponyi. A rigmus így szólt: *"Gróf Apponyi a mi emberünk, három hordó bort hozott ide, de Almási csak egy kupával. Cseréljen farkat ezért a kutyával. A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy Apponyi a követünk."* Az I. világháború előtti egyik választáson Apponyi ellen volt olyan rigmus, hogy *"Nagyorrú gróf nem kell nekünk, Gyalog János a mi követünk."*

1933-ban Svájcban meghalt gróf Apponyi Albert, akinek Jászberényben nagyon nagy tekintélye volt, főleg a trianoni békediktátum aláírásakor elmondott beszéde miatt. Ennek a beszédnek a lényege az volt, hogy amennyiben szétszabdadják ezt a nagyszerű földrajzi egységet, a népek sínylik azt meg. (1964-ben, amikor Kassán jártam, ezt tapasztaltam is, mert az utcasarkokon sorba álltak olyan félérett, fonnyadt sárgabarackért, amit nálunk a disznók sem ettek meg.) Ugyanakkor a Felvidéken olcsón lehetett iparcikket vásárolni.

Apponyi halála miatt új időközi választást kellett tehát tartani. Akkoriban a Kisgazdapárt már országosan erősödni kezdett. Jászberényben Baráth Endre gazdálkodó képviselte a pártot.

Meg kell mondanom, hogy a gazdák és a gazdasági alkalmazottak között bőven voltak ellentétek, vannak ma is, és mivel akkoriban a kommunista párt nem létezett, ill. nem volt engedélyezett, a Szociáldemokrata Párt a Bethlen-Peyer egyezség miatt nem mehetett vidékre. A zsellérek a Kisgazdapártot támogatták. A gazdák egy része már csak azért sem támogatta a Kisgazdapártot, mert ott béresek is voltak.

Történt azonban más is, ami a Kisgazdapárt számításait keresztülhúzta. Jászberény tanyavilága dél felé Újszász határáig terjedt. A tanyaiak az ún. Szolnoki úton tudták megközelíteni a várost, amikor termékeiket piacra akarták vinni. Ez az út főleg a jászboldogházai részen ősszel és tavasszal járhatatlan volt. A csíkosiak és a boldogházaiak Jánoshidán, Alattyánon, Jásztelken keresztül kövesúton tudták megközelíteni Jászberényt. Egyik húsvéti szünetben magam is végigkocsikáztam ezt az utat, amikor a kocsi hátuljában vittük vissza azt a kisborjút, amit nem tudtunk eladni.

Így hát a kormánypárti urak a gazdák között olyan agitációt folytattak, hogy pénzügyminisztert kell képviselőnek választani, aki majd megcsináltatja az utat. Meg is szerveztek Budapestre Imrédy Béla akkori pénzügyminiszterhez egy küldöttséget azzal, hogy felkérjék Imrédyt, vállalja el Jászberény országgyűlési képviselőségét.

A nagyapám is tagja volt ennek a küldöttségnek. Felvitték őket a királyi várba is, megmutatták annak szép helységeit. Többek között a Habsburg termet, majd Imrédy ebéden látta vendégül a küldöttséget. Ott nagyapám is beszélt Imrédyvel, mert boldogházai tanyásgazda volt, és arra kérte Imrédyt, hogy kockaköves megoldást válasszon. Imrédy azt mondta neki, hogy makadám út lesz bácsikám. Jobb is lett ez így, mert szikes talajon a kockakőről lemegy a kocsi kereke agyig, azt a ló ki nem húzza. Imrédy kortesei arról is gondoskodtak, hogy amikor a gazdák jöttek haza Imrédytől, újságolták nekik, hogy már mérik is az utat. Így azután a Jászberénytől délre fekvő tanyavilág népe Imrédyre szavazott. A város gazdák pedig azért voksoltak rá, mert országgyűlési képviselőnek tanult embert kell választani. A kérdéses út a meggyespelei megállóig már kövezett volt. A megállótól a Kormosparti iskoláig volt egy homokos, de az iskolához közel agyagos szakasz. Ezt a két szakaszt nem kövezték ki. Az iskolától kezdve a Sós érig, Jakabig és a boldogházai részt makadám kövezéssel csinálták meg. (A zúzalékot úthenger nyomta össze a közé rakott homokkal.) Egyébként a csíkosi részt már nem kövezték ki, megelégtették a kikövezést egy boldogházi partig, amely a jelenlegi boldogházi temetőtől kb. egy km-re van. Erre a makadám útra terítették rá a II. világháború után a jelenlegi burkolatot, ezt az utat ma is Imrédy útnak hívják. A kormosparti iskolától kezdve Jászberény felé menet, egy darabon rossz idő esetén nagyon rossz volt a közlekedés. A csíkosiak és általában a boldogházaiak, akik korán indultak útnak, az iskolánál megálltak, és megvárták amíg virrad, mert a kátyús úton sötétben nem tudtak menni. Tehát a tanyavilágot Imrédy mellé állították, de a választási harcban ettől függetlenül volt egy kis csetepaté.

A jászberényi kisparasztnak, zsellérék, munkások, igen nagy számban vettek részt Baráth Endre gyűlésén és tüntettek mellette. Rendőri beavatkozás és sebesülés is történt. Imrédy a városháza erkélyéről nézte végig és állítólag vissza akart lépni a jelöléstől, de hívei rávették, hogy ne lépjen vissza, hiszen amint mondták, Baráth Endrét a béresek éltették.

1935-ben lejárt Imrédy mandátuma, ismét országgyűlési választásokra került sor. Akkor Jászberényben Antal István volt a kormánypárt jelöltje. Baráth Endre a környező

falvakban kívánt indulni. Akkor meg azt csinálták, hogy Jászfényszarut és Jászárokszállást, ahol igen erős kispagda szervezetek voltak, a jászberényi választókerülethez csatolták. A városi polgárság túlsúlyba került a kispagdákkal szemben. Baráth Endre ismét megbukott.

Itt kell megemlítenem, hogy vereségét az akkori választójog is magyarázza, no meg a nyílt szavazás. Az aktív választójog feltételei a következők voltak: 10 év óta magyar állampolgárság, 6 elemi végzettség, 6 évig abban a községben való lakás, 2 év óta ház, föld vagy általános kereseti adófizetés. Az utóbbi feltételek bizony sok embernél nem voltak meg.

Imrédy Béla után így Antal István az akkori kormány sajtófőnöke került be a parlamentbe Jászberény város képviselőjeként. Az ő nevéhez különösebb alkotás vagy juttatás nem fűződik. Gyakran megjelent Jászberényben a polgári kaszinóban, ahol a gazdákkal találkozott. Többen meg is jegyezték, hogy legközelebb már a disznótorokra is eljön.

Antal István után a 39-es választásokon Takách Tolvay József gróf került be képviselőnek. Főleg a frontharcosokkal foglalkozott. A porteleki búcsú alkalmával megígérte ugyan a földreformot, azonban ebből legfeljebb annyi lett, hogy aki a fronton tankot lőtt ki, kapott volna a világháború győzedelmes befejezése esetén 5 hold földet.

Itt jegyzem meg, hogy Jászberényben a nyilaskeresztes párt csak 1944. március 19. után, a németek bevonulása nyomán tudott gyökeret verni. Jászapáti viszont már a 39-es választáson befutott a jelöltjük. 1944-ben a Hősök ünnepén a nyilasok is tisztelegtek a hősök lovas szobra előtt hitleri mintájú köszöntési módszerrel. Korábban az iparos ifjak között akadtak követők. Olvasták Hitler Mein Kampf-ját és tetszett nekik. Főleg a 8 órás munkaidő bevezetése miatt. A gazdáknak ez nem tetszett, mert a mezőgazdasági munkát nem lehet mindig végezni, ott az idő is beleszól. Amikor tehát az idő engedi, akkor dolgozni kell látástól vakulásig. Amikor pedig nem lehet a földeken dolgozni, akkor kényszerpihenő van. Ezzel szemben az ipari munka nagyjából bármikor végezhető.

1944 őszén amikor Jászberény a szovjet csapatok kezére került. A szovjetek az első dolgai közé tartozott az ideiglenes nemzetgyűlést összehívása. Baráth Endre neve ismerős volt a szövetséges hatalmak előtt, mert aláírta a háborúból való kilépést követelő nyilatkozatot. Így Baráth Endre neve is belekerült abba a kalapba, amelyből a jászberényi városházán a szovjet tiszt jelenlétében az ő nevét húzták ki és így az ideiglenes nemzetgyűlés tagja lett.

A debreceni kormány megalakulása után elosztották a főispáni és az alispáni helyeket. Jász-Nagykun-Szolnok megye főispáni helye a Kispagdapártot illette, Baráth Endre pedig 1945 elején a vármegye főispánja lett. 1945 őszén a választások előtt a szolnoki Járműjavítóból indult kommunisták, akik maguk közé erőltettek mindenkit, akit a főútcán találtak, elmentek a megyeháza elé és követelték Baráth Endre lemondását. Ugyanebből a Járműjavítóból indult tömeg 1956 októberében, amikor a kommunista főispánasszonyt buktatta meg.

A városi és községi képviselőtestületekkel kapcsolatban az volt a helyzet, hogy törvény szabályozta, a képviselők számát. Megyei városoknál 40-nél kevesebb,

kisközségeken 20-nál kevesebb nem lehetett a létszám. A képviselők felének virilisekből vagyis legtöbb adófizetőkből kellett kikerülnie. A tanítók, főiskolát végzettek adója az izraelitákat kivéve duplán számított. A másik fele a választottakból került ki. Vagyis a vagyonos réteg dominált. A választott képviselők egy része a virilisek mellett szavazott, így aztán mindig le tudták szavazni a másik, kisebb vagyonú vagy vagyontalan tagokat.

Egyetemi éveim

Érettségi után a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára nyertem felvételt. Nagypapám, aki egyik nagybátyámat a húszas években jogásznak taníttatta, nagyon ellenezte, hogy szüleim egyetemre adjanak. Így előbb úgy gondoltam, hogy önként katonának állok, utána majd lesz valahogy, talán továbbszolgálónak bent maradhatok. Be is adtam a kérelmet az érettségi után. 1940 nyarán meg is jelentem a sorozáson. Öten voltunk, akik érettségivel önként jelentkezünk. Négyen nálam jóval magasabb szép szál legények voltak, úgyhogy amikor a sorozó bizottság elnöke megkérdezte a nyilvántartót, hányat lehet felvenni, s azt a választ kapta, hogy négyet, máris mondták nekem, hogy maga haza is mehet. Anyám ennek nagyon örült, nagypapámmal szembehelyezkedve azt mondta, eredj, add be a felvételi kérvényt a jogi egyetemre, majd itthonról elvégzed mezei jogászként. Úgy döntöttünk, hogy a szegedi egyetem jogi karára adom be a kérelmet. Már akkor a jogi szemináriumok ajánlkozó levelekkel megkerestek bennünket. Fel is vittem az irataimat Budapestre Bagoly professzor jogi szemináriumába azzal, hogy adja be Szegedre a felvételi kérelmemet. Ugyanis csak közepes tanuló voltam, attól féltem, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetemre nem vesznek fel. Bagoly fogta magát, beadta a kérelmemet Budapestre azzal, hogy ha nem vesznek oda fel, majd akkor próbálkozik Szegeddel. Azaz, hogy Kolozsvárral, mert a szegedi egyetem jogi kara, amint Erdély 1940-ben visszakerült, visszaköltözött Kolozsvárra. A jogi szeminárium egyébként olyan felületes volt, hogy megbízási tényállást sem vett fel, így a pontos címemet sem tudta. Az a Király utcai ház, amelynek címe a születési anyakönyvi kivonatomban szerepelt, még a mi tulajdonunkban volt és az ott lakó úr 1940 október elején szólt nekem, hogy kaptam értesítést, felvettek a rendes joghallgatók közé a Pázmány Péter Tudományegyetemre. Menjek dékáni kézfogásra. Leírhatatlan öröm töltött el. Később megtudtam, hogy felvételem valószínűleg annak volt köszönhető, hogy történelemből jó jegyem volt. Az érettségi vizsgálaton a szabadságharc tételt kaptam. Olyan lelkesedéssel beszéltem a diadalmas tavaszi hadjáratról (talán ez volt az első szónoki beszédem), hogy a történelem tanárom jelest akart adni, de a többiek szóltak neki, hogy azt nem lehet, mert az év végi bizonyítványomban elégséges van. Itt kell megjegyezni, hogy nem értettük meg a történelem tanárunk tanítási módszerét, aki ellene volt a magolásnak. Azt csinálta, hogy egyszerre feladott 10 oldalt is. Erre bele se néztünk, mondván, úgy sem tudjuk megtanulni.

Második alkalommal megint feladta ugyanazt, a harmadik alkalommal a felét, a negyedik alkalommal a másik felét és csak azután feleltetett. Az egyetemen jöttem rá, amikor a Navratil féle 2000 oldalas közgazdaságtant tanultam, hogy ez a jó módszer. Sajnos akkor a tanár és a tanulók között nem volt olyan közvetlen kapcsolat mint manapság, s ez nagy hiba volt. A tanároknak vigyázniuk kellett a tekintélyükre, s ezt a régiek úgy látták megvalósíthatónak, hogy tisztas távolságot tartanak. Tehát a felvétel sikerült, törhettem a fejem, a hogyan továbbon.

Először úgy volt, hogy úgynevezett mezei jogász leszek, aki vidéken tanul és csak vizsgázni megy fel az egyetemre. Akkoriban nem volt kötelező az előadásokra bejárni. Később azonban tudomásomra jutott, hogy Jászberény városa 10 jászberényi egyetemi hallgató számára alapítványi hellyel rendelkezik a Horthy Miklós Kollégiumban, mely kollégium az Üllői úton a volt Mária Terézia ma Kilián laktanya Liliom utca felé eső szárnyából volt kialakítva. Jászberény városa 1000 pengőt fizetett évente a beutalt egyetemi hallgatók után. Amennyiben jászberényiek nem voltak teljes számban úgy a jászapátiak is bejuthattak.

A kollégiumban több fajta méretű szoba volt. Voltak olyan szobák, ahol harmincan is aludtak, illetve laktak. A jászberényiek részére egy két szobás lakosztály állott rendelkezésre. Egy külső és egy belső szoba. A külsőben heten, a belsőben harmincan laktak. Minden folyosón volt azonban egy tanulószoba, ahol teljes csend volt. A villany éjfélig égett. Aki tehát akart, zavartalanul tanulhatott. Mérnökök, jogászok, közgazdászok, mezőgazdászok, orvosok, állatorvosok, bölcsészek egyformán lakhatták ezt a kollégiumot és ez volt benne a jó, mert a hallgatók esténként elbeszélgettek egymással az általuk tanult dolgokról.

A háború előtti időkből meg kell még említenem a Szent Imre Kollégiumokat. A budai és a pesti kollégiumokat. Ide a jobb módú szülők gyermekei mehettek, mert elég magas költségek voltak. Ott két személyes szobák voltak. Így külön tanulószoba nem volt.

A kollégiumban reggelit kaptunk, mely egy csésze kakaóból és egy darab zsemléből állt. Ebédre lehetett járni a Kisfaludy utcában lévő alagsori menzára, a MEFHOSZ menzára. Elég tűrhető volt és olcsó. Hetenként 3 pengőért lehetett egész héten, vasárnap is ebédet kapni, de a jó és közepes tanulók 1 pengő 50 fillérért kapták. Ezenkívül volt a Köztelek utcában egy medikus menza is. Ide nemcsak az orvostanhallgatók, hanem más karokon tanulók is bejuthattak a tanulmányi eredményüktől függően. Ott vacsorázni lehetett. Az Americana bajtársi egyesület is tartott fenn menzát.

A kollégiumi szobának nagyon rossz híre volt Berényben, mert az előttünk járó korosztályok sokat mulatoztak és keveset tanultak. Volt olyan állatorvostan-hallgató, aki apai örökségét a neki jutott földet eladta paraszti sorban maradt testvéreinek, aki részletekben törlesztette a vételárat, ahogyan a hallgatónak szüksége volt rá. Egy-egy egész éjjeli mulatás után az illető táviratilag kérte a pénzt és meg is kapta. A paraszt testvéreinek jól jött a részletekben való fizetés, de az állatorvosnak is, mert földje után a Rákosi rendszerben nem kellett beadást fizetni. Én már a többiek rosszallására az ún. gólyaavatási murit is elszabotáltam azzal az indokkal, hogy paraszti sorban dolgozó testvéreim meg jóapám nem azért dolgoznak, hogy én mulassak.

Bajtársi egyesületek

Két számottevő bajtársi egyesület volt akkoriban. A Turul és az Emericana. A felvidéki az erdélyi és a délvidéki egyetemisták külön bajtársi egyesületben gyülekeztek, amelyek egyben érdekvédelmi szervezeteik is voltak.

Ami a Turult illeti, az a magyarság sorsáért aggódó, a magyarságért kiálló, irredenta jobboldali szervezet volt. Gyakran tüntetett a magyarság érdekében. Megtörtént az, hogy rendőrök verték szét őket. Egyik alkalommal, úgy emlékszem 1941-ben én is részt vettem a tüntetésükben, mert a "8 órai Újság" Mécs Lászlóról nem legszebben írt. A tüntetést a rendőri riadóautók megjelenése oszlatta szét és így az újság szerkesztősége elől bementünk az Egyetem Múzeum körüli kertjébe és a vasrács mögött égettük a "8 órai Újságot". Oda ugyanis a rendőröknek már nem volt joguk bemenni.

Az Emericana békésebb szervezet volt. Egy-egy vidéki tájegységből származók szerveződtek egységbe, egy korporációba. Sok turulista szemében az Emericana pusztán házasságközvetítő szervezet volt. Az Emericana ugyanis budapesti középosztálybéli családokkal együttműködve ún. famíliákat szervezett és ezeken a teadélutánokon összehozták lányaikat a vidéki egyetemistákkal. A Gellért szállóban minden évben megszervezték az Emericana bált.

Nekünk jászoknak ez a pesti família tevékenység nem tetszett. Sokunknak innen a Jászságból már voltak kiválasztottjaink, akikkel szívesen szórakoztunk, úgyhogy 1942-ben megalakítottuk a Jasonia korporációt. Tartottunk is Jászberényben gyűlést, ahová meghívtuk a jászapátiakat is.

A Turul 1942-től kezdve kezdett szakadozni. a tagság egy része ugyanis balra tartott. Ezek között voltak a Győrffy István Kollégium paraszti származású lakói, akiket Zsindelyné Tüdös Klára karolt fel. Ők népi táncokat tanultak be, külföldi turnékra mentek szerepelni. A Győrffy kollégiumba bizony bejártak marxisták is és sikerült is nekik sokakat meggyőzni arról, hogy a parasztság sorsát a kollektívizmussal lehet megjavítani. Így lettek azok és a hozzájuk csatlakozók a kommunizmus faltörő kosai. Végülis a kollégisták megunták ezt a sok szereplést és inkább a tanulásra helyezték a fő súlyt. Azonkívül a népi írók és a baloldali mozgalmak hatására kiszakadtak a Turulból.

Ami az akkori egyetemi ifjúság hangulatát illeti, arról azt tudom elmondani, hogy az első évben azok vitték a szót, akik az előadások előtt azt tárgyalták, hogy melyik teadélutánon, melyik bálon vettek részt. A második évben inkább azok uralták illetve vitték a szót, akik a nemzet problémáiról, a háborúról beszéltek. A népi írók hatása egyre nagyobb lett. Különösen nagy hatással volt az ifjúságra Szabó Dezső. Egy ideig Budán az egyik vendéglőben tartott előadásokat, majd később 1943-ban a Rákóczi téren a Húsiparosok Házában beszélt. Ott kesergett azon, hogy műveit ponyvairodalomnak minősítették. Egyik előadását azzal fejezte be, hogy "én pedig maradok Szabó Dezső de génére ponyva".

A Horthy Kollégiumban lelkész is volt, így oda előszeretettel hívták a jezsuitákat. Ők teljesen jobboldali szellemben kívánták a szociális kérdést megoldani, erősen antibolsevisták voltak. Különösen nagy sikert értek el előadásaikkal P. Kerkai és P. Nagy Töhötöm a katolikus agrárifjúsági mozgalom vezetői. Kerkai elmondotta, hogy a népi írók feltárják a parasztság problémáit, de nem mondják meg a megoldás útját. Emiatt azt a következtetést vonta le, hogy bizonyosan kommunista módon képzelik el, de azt nem merik elmondani. A KALOT elsősorban műveltebb mezőgazdasági termelő réteget akart, s azután segíteni a mezőgazdasági termelőket abban, hogy termékeik feldolgozására feldolgozó üzemeket hozzanak létre. Kerkai külön hangsúlyozta, hogy nem tudja sorsát gazdaságilag irányítani az, aki nem ura a piacnak. Nagyon bölcs és előrelátó gondolkodás volt ez. Mi már akkor is megtapsoltuk előadását.

Általában azt lehet mondani, hogy az egyetemi ifjúság szemben állott az akkori kormánnyal. A kommunizmust ugyan nem kívánta, de a szociális kérdés megoldását és a földreformot igen. Véleményem szerint ha nem jönnek ide az oroszok, akkor is bekövetkezett volna a fordulat éve 1948-ban, csak nem a kommunisták, hanem a népi írók javára.

